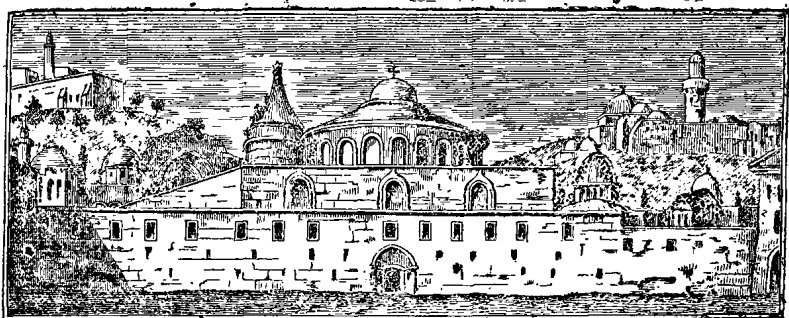

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԵՐԲՐԻՒՄ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 10.

ՀՈԿՅԵՄԲԵՐ 31
1868.

ԸՋԳԸՅԻՆ, ԲԸՆԸՍԻՐԸԿԸՆ ԵՒ ԳՐԸԳԻՏԸԿԸՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Նախաշաբաթ. — Ա. Կրկնաթիւն ըստ
բռնի նշանակութեան. — Բ. Իրոյն իսկ
արքային, կրկնաթիւն. — Գ. Բրիտանիոյ
թիւն իբրեւ զապարարի. — Դ. Բրիտանիոյ
թիւն իբրեւ հասարակ կրկնաթիւն.
— Ե. Հիւսիս-արեւմտ. — Զ. Ուսումնական
կրկնաթիւն:

ՆԵՒԸՇԱՒԻՂ

Քանի մի տարիներէ ՚ի վեր բաւա-
կանին կը խօսուի եւ կը գրուի մեր Ագ-
գին մէջ կրթութեան եւ դաստիարա-
կութեան վրայ, որով յայտնի կ'երե-
ւի, թէ տգիտութեան կորստաբեր
հետեւանքները եւ ըւստաւորութեան

փրկարար սկզբունքները զգալի եղած
են: Այս շարժումն, ըստ երեւութիւն,
բաւական միջթարական է եւ յու-
սադրական եւ ամենայն շնորհակալու-
թեան արժանի են այն անհատները,
որոնք թէ մասնաւոր հրատարակու-
թեամբ եւ թէ ազգային պարբերա-
կանաց միջոցաւ դաստիարակութեան
կենտական խնդիրը կը յաւգեն: Սա
կայն, յամենուստէք վհատական խոս-
տովանութեան աղաղակ մի եւս կը լըս-
ուի, որ իջ միայն ազգային դպրոցնե-
րու թիւը համապատասխան չէ աղ-
գի բազմութեանը եւ կարօտութեանը,
այլ եւ եղած դպրոցներն անգամ չառ-
տխուր վիճակ ունին թէ ներթապէս

և թէ մանաւանդ բարոյապէս : Արդարեւ մի նոր սթափումն կը նշմարուի ամեն տեղ, որ կը փափաքին գոյրոյ բանալ, կը փափաքին ուսանիլ և ուսուցանել, բայց թէ ինչ նպատակի մէջ կ'եզերի՝ ուսման փափաքը, ինչ կ'ուսանին և ինչպէս կ'ուսուցանեն, այս մասին ամեն ինչ խառնաշփոթ է : Վրանքի, գոգցէս ամեն տեղ կը պակսին դիւրուտոյց և անդադար գաստ գրքեր, բարեյարմար կարգ ու կոնոն, պատշաճաւոր ընտրութիւն և դասու կարգութիւն կարեւոր ուսմանց և գիտութեանց, բեղմնաւոր եղանակ և ուղղութիւն դաստառութեան, և մանաւանդ էական տարր մտաւոր և բարոյական զարգացման, թողունք ուսել, որ դպրոցական փոքրութեան ճշմարիտ համարատուութեան և համաբաւութեան սկզբունքը բոլորովին չը կայ : Սակայն, եթէ մանրաստեղծութեանց այս խառնաշփոթութեանց աղբիւրը, ուր կարող ենք գտնել, եթէ ոչ ժողովրդի բարոյական անձեռն հասութեան և Վգգային վարչութեան տարտամութեան մէջ :

Երբոր Սահմանադրութիւնը երեւան ելաւ, թմրած և ընդարմացած հայութեան ճակատին վրայ կենդանութեան և շարժողութեան նշոյլ մի փայլեցաւ : Վերս ևս սիրտ թնդաց և ամեն շրթունքներէ ուրախական սուղակ մի բորձրացաւ : Հայը ողջաբուն ինչ Սահմանադրութիւնը խրախտական երգերով, սրտատրտի եռանդով և քաղցր յոյսերով, թէպէտ և շատերուն համար ուրախութեան բուն շարժառիթը անձանթ էր, և շատերը սրիշ բան կը տեսնէին Սահմանադրութեան մէջ, քան թէ իսկական Սահմանադրութիւնը : Այսպէս էր ժողովրդեան մեծ մասը, որ Սահմանադրութեան նորաստեղծ ծիսածանին վրայ այնչափ

գոյներ կը տեսնէր, որչափ բաղմամբ կէին իւր իրձերը և վշտաց սիրտանաց յոյսերը : Սակայն, սակաւամբն բանի մաց մասն մի եւս կար, որ Սահմանադրութեան աղեղին վրայ իւր իսկական գոյնը կը նկատէր և հայկական ազգային Վարչութիւնն ասելով, ուրիշ բան չէր հասկանար, եթէ ոչ ժողովուրդը իւր վեճակին վրայ խորհելու ճանապարհին մէջ մոռնել, իւր իրաւանց և պարտուց ընտելացնել և այսպէս օրաւուր կանոնաւորել և բարեփոխել ազգային կրօնական վեճակը և ժողովրդի մէջ լոյս և գիտութիւն ծաւալել կրթութեան և դաստիարակութեան շնորհիւ : Արեւմտ Սահմանադրութիւնը բանիմաստներու համարէր Սահմանադրութիւն կրօնական, բարոյական եւ մտաւոր զարգացման և ազգովին յառաջագիմութեան : Հետեւապէս, ազգային Սահմանադրութեան բուն հոգին ըմբռնողը և հասկացողը հայկական ժողովրդի սակաւամբն մասն էր, որ իւր զգայուն սրբատով և տոկուն համբերութեամբ պարտաւոր էր Սահմանադրութեան սկզբունքը և գործադրութեան որդիւնքը ընդհանրացնել Վրդի մէջ : Սակայն, իր ցաւ սրտի ամենեցուն, Սահմանադրութեան բուն հոգին կրքերու ծուխին մէջ նսեմացաւ, դաստիարակութեան ժողովը, որ կեդրոնական համադրմանքէն զինի՝ երկրորդ տեղը պիտի գրաւէր, երբեք չը հաստատեցաւ, քանի մի ժողովներ իրարու խառնուեցան, հոգին փոխուեցաւ նիւթի և Սահմանադրութիւնը՝ ումանց համար գայթակղութիւն և ումանց համար յիմարութիւն դառնալով քննութեանց և վերաքննութեանց ենթարկեցաւ : Եւ ահա այսպէս, այն քաղցր յոյսերը, որով Հայը ինքզինքը կը փայտայէր և Սահմանադրութիւնը

կ'ողջագութեր, Կողբես յուսահատութեան արևուրդ ամպերով ծածկուեցան :

Սակայն մենք, (անշուշտ մեզ հետ և մեր սրտակիցները) որ յուսահատութիւնը թերահաւատութիւնը ճանաչենք, և բողոքովն համոզուած ենք, որ եթէ ժողովուրդը ճարահատութենէ ստիպուի առանց ազգային Վտրտութե ապրիլ, դարձեալ չապիտի կարենայ ապրիլ առանց կրթութեան և դաստիարակութեան : Սենք, որ ազգային ներկայ սթափութեանէն քաղըր յոյս մի կը անուցանենք, որ եթէ, Վտուած մի արասցէ, կանանաւոր ժողովները բողոքովն համոզանան և սպառնին, անհատները անշուշտ պիտի ազազակ բառնան, և դարձեալ պիտի փառսին ամեն տեղ, ամեն գաւառի մէջ, մասնաւոր անձինք, որոնք մի տեղ գալով՝ պիտի խօսին և խորհին նոր սերունդի կրթութե և դաստիարակութե վրայ : Երջապէս, մենք որ այս կողմէն հայութեան մէջ կենդանութիւն կը նշմարենք և ազգային պարբերականներու մէջ շատերու ազազակները կը լսենք, այս սփոխիչ յուսով նշանաւոր մատենագիրներու դաստիարակական գրուածները մեզ ուղեցոյց բռնելով և տեղ տեղ թարգմանաբար ծաղկաքաղ առնելով՝ կը հրատարակենք ահա ներկայ յոյսածը թողլէդային իրաւական վրայ, միակ նպատակ ունենալով մեզ՝ գլխաւորապէս բացատրել քանի մի ամենակարեւոր կէտեր, որոնք կրթութեան և դաստիարակութեան հական տարրը կը կազմեն և համեմիչ ալը, առանց որոց ուսմանքները, փոխանակ համեմեղու առաւել կը դառնացնեն ընկերական կեանքը :

Վաստի և կազաչենք մեր եղբայրները, մանաւանդ ժողովրդային կրթութեան վրայ խորհող բանագէտ

ները, իրենց զաւակաց բարեկրթութեանը փափաքող ծնողները, հայկական նոր սերունդի դաստիարակութեանը սպասաւորող խնամակարները և ուսուցիչները, որպէս զի, ուշի ուշով կարգան մեր յոյսածը, զոր ահա քանի մի կարեւոր գլխաւորութեամբ իրենց մտադրութեանը կը ներկայացնենք : Կազաչենք ուշագրութիւն դարձնել կրթութեան և դաստիարակութեան վրայ, վասն զի, եթէ մի կողմէն խորտակուած է մեր ազգային ինքնուրոյն քաղաքականութեան անօթն, միւս կողմէն ունինք այլ եւս երկու գլխաւոր անօթ ազգայնութեան — քրիստոնէական իրաւեւ յայտնի լեղ — որով կարող ենք մեր ազգային հոլթիւնը պահպանել, եթէ ջանանք կրթութիւն և դաստիարակութիւն : Եթէ ջանանք, Շտմանեան ազատականամ Տերութեան քաղաքական հովանւոյն տակ, ընտիր ժողովուրդ մի կազմել և գեղատեսիլ հայրենիք որոյ կնիքը լինի յոյս ճատարական եփարցական իսկ մշակութեան բերքը — Գիտական, առաքինութեան և հայրենագիրութեան :

Ե

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԲՍԲ ԲՈՒՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆ

Ժողովրդային կրթութիւնը ընդհանրապէս կը սահմանեն այսպէս, այն է իմանալ խորաւ, գրել և ստիպան ինչ ինչ կամ հաշուել :

Իայց տակաւին արդիւնքը չքրն նա՞ծ՝ ջանանք այս երեք արուեստի կարողութիւնը կշառադատել և նոյցա յատկութիւնը պարզել :

Ինչպէս ամեն պորձնական գիտութիւն, նոյնպէս և այս երեք արուեստը բարեկեցութեան կամ երջանկութեան երեք գլխաւոր միջոցներ են :

Լ՛րդ՝ բարեկեցութիւնը կ'ամփոփէ իր մէջ բարեկրթութիւնն, փասն զի, շուհը կը կապէ կանոնաւորութեան հետ, որ ամեն օրինաւոր շահուց աղբիւրն է։ Սեպհականութիւնը, ինչպէս ընդհանուր, նոյնպէս և անհատական քաղաքակրթութեան հիմն է։ Ս'որդը կապուած է իւր աշխատանաց արդիւններուն հետ, և կը ցանկայ իւր գործոյն մէջ իւր պատիւը տեսնել։ Այս անձնական պատիւէն կը ծնանի բարեկեցութիւնը, զոր աւելի ընդարձակելու համար՝ կը կարօտի մարդը ուրիշներէն եւս յարգուիլ։ Ահա այսպէս անհատական բարեկեցութենէն կը ծնանին իւրաքանչիւր անհատի մէջ բարոյական սովորութիւններ, որոնք շահաւէտ կը լինին նմանապէս հասարակութեանը։ Ուրեմն, այն երեք արուեստները, որոնք իբրեւ բարեկեցութեան միջոցներ կրնկատուին, կը բարեկրթեն անհատները, ընկերականութեան զանազան դասակարգերը և բովանդակ ազգը կամ ժողովուրդը։

Իսկ յայտնանէ, այս երեք արուեստները կը նպաստեն մարդուն ուրիշ գիտութիւններ եւս ձեռք բերելու, իւր միտքը լուսաւորելու, իւր վիճակը կամ կացութիւնը ծանաչելու, օգտակար և վնասակար խորհուրդները որոշելու և վստահաւոր հրապոյրներուն դիմագրելու։ Սքա են ուրեմն մէկ մէկ լսպտերներ, զորս կրթութիւնը կը վառէ մարդու առջև իր կենաց միջին և տաժանելի ճանապարհին մէջ, Հետեւապէս, շատերը վերագրեալ պայմանները առաջի աջ ունենալով՝ կը պնդեն, որ կրթութիւնը մի ճանապարհ է ժողովրդի բարոյականութեան։ Սակայն մենք ընդհակառակը կը տեսնենք շատ անգամ, որ ամեն կրթութիւն չբարոյակրթութիւն։ Ս' ասն զի, իարդաւը, գրելը և հաշ-

ուելը ինքնին վերաբերուածին չունին ոչ պարտուց և իրաւանց և ոչ խոհեմութեան և մտախոհութեան գաղափարներու հետ։ Ամենայն ինչ կը կախի միայն այս երեք արուեստի կիրառութենէն, յորմէ և դիւրին է մալարել, որ իարդաւը և գրելը ու խոհելը կարող են ոչ միայն բարութեան, այլ և չարութեան գործիք լինիլ։ Առնուել օրինակի համար կարգալը կամ ընթերցասիրութիւնը, որ աւելի ուղղակի ազդեցութիւն ունի մարդու մտաց և կենաց վրայ։ Արդարեւ՝ ճշմարիտ է այն, որ կրտսի թէ՛ կարգալ իմացողը կը փափաքի աւելի կարգալ։ Իսկ այս փափաքը արդիւնաւորելու համար՝ պէտք է մատակարարել ժողովրդին ընթերցուածներ և յատկապէս բարի ընթերցուածներ, իսկ վատթարներ ոչ երբեք։ Պէտք է ժողովուրդը այն ճանապարհով կրթել, որ կարենայ ընտրել և միշտ օգտակարը և բարին նախապատիւ համարել վնասակարէն և վատթարէն։ Ս' ասն զի, եթէ մանուկները կարգալ սովորին միայն անհիւթ և կամ ապականաւոր գրուածքներ ընթերցասիրելու համար, և եթէ նոցա սիրտը այնչափ զօրացած չը լինի որ կարենայ դիմագրել սնտոի և կործանական գրուածոց հրապոյրներուն, այս տեղէն յայտնի է լուսի պէս, որ աւելի լուսէր, եթէ բնաւ կարգալ չունանէին, քան թէ ուսանէին և անբարոյականութեամբ ճարակուէին։ Ս' ասն զի, ինչ կարեւորութիւն կարգալը երթալու, քանի որ մանուկը օգիտութենէն ի մարդութիւն պիտի դիմէր։ Աւելի լուսէր, որ ազգւոյ միտքը, քան թէ մարդը և սուր լոյս ստանար, որով աւելի կը թանձրանայ օգիտութիւնը, Ահա արանի վճռական խօսքին համեմատ. «Իթէ ձեր ստացած լոյսը խաւար է, ապա որչափ թանձր

պիտի լինի նոյն իսկ խաւարը ո, (Ապ. 2. 23) : Այս տեղէն կը հետեւի ուրեմն, որ նոյն իսկ կրթութիւնը, իւր չարաչար կիրառութեամբ, կարող է շատ անհասներ թիւնաւորել : Իսկ այս աստիճան մի գուցէ կարծուի թէ մենք նպատակ ունինք տգիտութիւնը պաշտպանել : Բաւ լիցի, վասն զի, եթէ խորքաւ, գրեւը և խելը վնասակար համարենք, դարձեալ ստիպուած ենք խոստովանելու, որ անհարկն է արդիւտութեան վրայ հաստատուն բարոյականութիւն հիմնել : Արովհետեւ, բարոյականութեան իւրաքանչիւր աստիճանը իրեն համապատասխան գիտութիւն կը պահանջէ : Հագուց մը շակութիւնը կամ ազնուագործութիւնը կը պահանջէ նոյնչափ և բաւականութեւ մշակութիւն : Եթէ ընթերցումը չընդունինք, անշուշտ պիտի ստիպուինք ուրիշ միջոց որոնել բանականութիւնը և միտքը լուսաւորելու համար : Չենք կարող ասել երբեք, որ անկիրթ և վայրենի ազգերը առաւել բարոյական են քան կրթութեամբները : Բայց չենք կարող նոյն պէս սինդել թէ կարգաւ իմացող ժողովուրդները ամենն առ հասարակ բարեկիրթ են և անբարոյականութենէ ազատ : Արովհետեւ, մի երկու նշանաւոր մասնագիտներ, քանի մի տարիէն առաջ, Գաղղիայի և Ստորին Եւրոպայի եղեռնագործ դատապարտեալները վիճակագրութեան ենթարկելով՝ գտած են, որ յանցաւորաց մէջ խորքաւ և գրեւ իմացողներու թիւը աւելի շատ է, քան թէ չիմացողներունը, թէպէտ և քանի մի տեղեաց յանցաւորաց վիճակագրութիւն եւս բոլորովին ներհակն գտած են առաջնոյն : Արեւմտեան կրթական պարզապէս, որ ընթերցումն իրեն-իրեն չէ, այլ միայն գործի : Չենք կարող երեւակայել, որ

յառաջ քան գրչութեան՝ գիւտը մարդկութիւնը ամենեւին չէր մտածեր : Չենք կարող պնդել, որ գրչութեան միայնակ շաւիղ են կրթութեան : Բայց չենք կարող խառնել նոյնպէս, թէ առանց մարդկային միտքը մշակելու, կարելի է նորոք սիրտը լմանել, զգացմունքները ազնուացնել և հաստատուն դործն ու եռանդուն բարոյականութեւ հիմն ձգել : Երբեք թէ՛ առանց մշակութեան և թէ՛ մտածութեամբ հանդերձ մարդը կը տանին դէպի մշակութիւն : Եթեմայն ինչ միայն կարող մըն ունի մտածութեան եղանակէն թէ արդեօք բարի է թէ՛ չար : «Վշտաւիկը լաւ մտածել, կ'ասէ Պարսկ, վասն զի, լաւ մտածելը բարոյականութեան սկզբունքն է ո :

Արեւմտեան, այն կրթութիւնը՝ ամենեւին կրթութիւն չէ, որ կարգաւոր և գրեւ չէտ չուսուցանէր միանգամայն լաւ մտածել : Եթեմայն մտածութեան կարգաւ և գրեւ լիկ մեքենայ է, որոյ կիրառութեանը անտեղեակ է ուսանողը : Հարկաւոր է անշուշտ, (մասնաւոր մեր ժողովուրդին համար, ուր մանուկ սերունդը ուղիղ մտածութեւ մէջ վարժեցու համար՝ բայց ի դպրոցէն ուրիշ տեղ չունի) միջոցն հետ ուսուցանել արդիւնքը՝ մեքենայական տեղեկութեանց հետ՝ կիրառութիւնը, և նշաններու հետ՝ նշանակեալ իրը : Հարկաւոր է մանկան միտքը կազմուրել զանազան գեղեցիկ գաղափարներով և ծանօթութիւններով, որոնք թէ՛ ուղղակի իւր կենացը օգտակար են և թէ՛ անուղղակի իւր բարձրագոյն վախճանին : Հարկաւոր է անշուշտ, որ կրթութիւնը՝ իսկուպէս կրթութիւն լինի իւր բուն նշանակութեամբ, այսինքն սպառազինէ և զօրացուցանէ մանուկը և շտեմարանէ նորա համար այն պաշարները, որոնք

կարեն զարգացնել նորա մտաւորական
կարողութիւնը և իւր մարդկային կոչ-
ման համեմատ ընկերականութեան
անդամ կամ քաղաքացի պատրաստել:
Փորձը և մասխաճութիւնը միայն կա-
րեն ասհմանել կրթութեան չափը:
Վասն զի, կրթութեան մէջ մի օրհա-
սական կէտ կայ, ուր հարկ է կանգ
առնուլ, և կամ, եթէ անյնելու է, ջա-
նալ ոտանուլ եւ շատ հեռու փախ-
չիլ: Որովհետեւ կան այնպիսի բաներ
որ ագիտութենէն աւելի մնաստակար
և մահաբեր են, ինչպիսի են գիտու-
թեան անխոհեմ կիրառութիւնները,
որով շատ մարեր կը յանգգնին այն
պիսի խորհրդաւոր սահմաններու մէջ
ոռք կոխել, ուստի երանելու ամենե-
ւին կարողութիւն չունին, և այն՝ ինչ
որ իրենք սկիզբն իմաստութեան կը
կարծեն, ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ սկիզբն
մոլորութեան: Ներհանուր տեղեկու-
թիւն մի աշխարհիս վրայ, պարզ գա-
ղափար մի բնութեան գլխաւոր օրի-
նաց վրայ, համառօտ տեսութիւն մի
ֆիզիքական և ընկերական յարաբե-
րութեանց ու մեր բնական երկրա-
գնդին վրայ, այո հմտութիւնները
բաւական են արդէն ժողովրդեան
միտքը ազնուացնելու, ընդարձակե-
լու և շատ նախապաշարմունքներէ ու
շատ վտանգաւոր պատրանքներէ ա-
զատ պահպանելու: Գտուէն անար-
ժան կը համարէ այն շինականը և թա-
գաւորը, որ անտեղեակ է մարդկային
ազդի պատմութեանը: Եւ մենք նոյ-
նը կը կրկնեմք, որ ամեն մարդ պար-
տաւոր է իմանալ պատմութեան մե-
ծամեծ գումարութիւններն ու անցքե-
րը և ճանաչել մարդկութեան վատա-
կասէր ընթացից գլխաւոր վայրկեան-
ները: Ուր թողունք հապա այն ուս-
մունքները, որոնք ուղղակի մարդու
կենսիկն կը վերաբերին և օգտակար

են ժողովրդեան իւրաքանչիւր դասու-
անհատներուն: Ուր թողունք այն ուս-
մունքները, որոց առարկան ուղղակի
հոգւոյ և սրտի մշակութիւնն է, և
որոց վրայ պարտաւորուած ենք աւել-
լի ընդարձակ խօսիլ մեր յօդուածի յե-
տագոյ գլուխներուն մէջ:

Վիտենք արդեօք թէ ինչ է ժողո-
վրդական դպրոցը և ի՞նչպէս պէտք է
լինի. — ժողովրդական դպրոցը ամե-
նէն առաջ պէտք է լինի կրթարան մը
տածութեան: Վասն զի, ուղիղ մը
տածութիւնը ճանապարհ է ճշմար-
տութեան. վասն զի, ուղիղ մտա-
ծութիւնը մարդուս ամենապինդ
սկզբունքի ոյժն ու կարողութիւնն է:
Երգարեւ, կը մերժենք մենք Ուուայի
կարծիքը, որով կը սահմանէ թէ՛ մարդն
է ապականալ ինքեանի, բայց և միանգա-
մայն կը խտապանինք, որ մտածու-
թեամբ կը հասնի մարդը իւր վտեմ
արժանաւորութեանը: Որովհետեւ
այն մարդը, որ չար կը խորհի և կը
մտածէ, կարող է մոլի լինիլ, և նա, որ
չըմտածեր, կարող չէ երբեք առաքի-
նի լինիլ: Եւ այսպէս ահա, մտաւո-
րական կատարելագործութիւնը՝ բա-
րոյական կատարելագործութեան նպ-
խաշաւիդն է շատ անգամ: Սակայն
թող յիշեն ընթերցողք, որ մենք չենք
ուզեր տեսլ թէ մտաւորական կատա-
րելագործութիւնը՝ բարոյական կա-
տարելագործութեան տեղը չի պատ-
ճառն է և կամ՝ ծնող սկզբունքը և մի-
ակ պայմանը: Եւ չէ մեր միտքը, ինչ
պէս որ վերջը պիտի յայտնենք, այլ
միայն մտաւորական զարգացման կա-
րեւորութիւնը յառաջ բերելով՝ կը
ցանկանք ընթերցողաց մտադրութիւ-
նը մեր դպրոցներու տխուր վիճակին
վրայ դարձնել:

Նամեմատենք միանգամ՝ թէ որ
չտի խեղճ են մեր դպրոցները վերեւ

յառաջ բերած պայմաններուն նը կատմամբ : Կրթութեան բուռն նպաստակի և մեր ազգային փորձարանաց ներկայ վիճակին մէջ ահապէս անդունդ մի կայ , որ կրթութիւնը իւր արդիւնքէն կը բաժնէ : Կեր դպրոցները մեծ մասամբ երկու կամ երեք մէքենայական տեղեկութիւններով միայն կը շատանան , մինչդեռ հարկ էր որ լինէին մասնութեան դպրոցներ , ուր ամեն կողմով բացուէր մանկանց մտքը , հանձարը և սիրտը , գեղեցիկ զբերով , ուսումնորանական անձանց բարի օրինակներով , ուսուցչաց բազմահայեաց հմտութեամբ , որոց խոկական կոչումն է սուաջնորդել մարդկութիւնը դէպի մասնութեան աշխարհը և դէպի ընկերական կենաց թատրոնը : Երբ որ այս ամեն պայմաններուն հետ մեր դպրոցներուն վիճակը կը պատկերացնենք մեզ , խորին տրոմմութիւն մի կը ախլէ մեր սրտին : Վասն զի , շատ անգամ պատահած է մեզ , որ ուրախութեամբ այցելութիւն գնացած ենք այս ինչ կամ այն ինչ դպրոցին և խորին թախծութեամբ ու զսպելով մեր արտասուքը՝ ելած ենք դպրոցէն , ուր բացի լոկ մեքենայականութենէ ուրիշ մասնորական շարժումն չենք նշմարած : Կենք համարուած ենք , որ այնքան մեծ ցաւ չէր լինիլ զգայուն սրտերուն՝ ազգային դպրոցաց թուոյն նուազութիւնը , եթէ գէթ եղածներուն մէջ կրթութիւնը իւր բուռն նպատակին դիմէր , որ է ճարտիկ պատրաստել : Եզգին համար : Իայց ինչէն է , որ չենք ջանար մարդիկ պատրաստել . — որովհետեւ նոյն իսկ մարդկային յարգը և պատիւը տակաւին կը պակսի մեր մէջ : Իսկ իբր թողած՝ անուն և երեւոյթ կը փնտրենք : Հոգին թողած՝ ձեւերու կը հետամտենք , Կեր հայերու թե-

թեւամտութիւնները և թերութիւնները կշտամբերով՝ կը ծափահարենք և կը ծիծաղինք , և մենք արդէն տեսակ մի թեթեւամտներ ենք : Ինչեթեւա միտ ենք մեր խորհրդոց մէջ . թեթեւամիտ ենք մեր գործառնութեանց մէջ : Ինչհանուրը մեզ համար մեր անձն է . ազգային գործառնութիւնը՝ մեր եսականութիւնը , և հաստատունը՝ նիւթականը : Կակայն , այս անուրանալի է , որ ընդհանուր առուելէ քան մասնուորը կամ անձնականը , հոգին առաւել է քան մարմինը , ըստ որում՝ մէկը նպատակ է , իսկ միւսը գործիք : Երբ պիտի յեղափոխի մեր վիճակը և ո՞վ պիտի յեղափոխէ , եթէ ոչ կրթութիւնը , օրինաւոր կրթիւնը , որ միայն կարող է լայնել ընդարձակել մեր միտքը և սիրտը , ծանուցանել մեր բարձր կոչումը և ուսուցանել մեզ , որ մենք , փոշոյ որդիներն , միանգամայն ժառանգ ենք երկնքի և ժառանգորդ աստուածութեան :

Ուրեմն թողունք կրթութեան բուռն նշանակութիւնը և յատկութիւնը , զոր կարծեմ թէ բաւականին բացատրեցինք , և խօսինք այժմ այն արդիւնքներուն վրայ , զորս կրթութիւնը կարող է մատակարարել ժողովրդին :

Հարեմախ-իւնը յաղորդ թողաւ :

Հեռեւեալ յօգուածը , որոյ նպատակն է պարունակած հարցաքննութեանց նկարագրովը փորձիկ ճաշակ մի տալ կրթութեան կենդանի և արգասաւոր եղանակին վրայ , ղրկուած է մեզ Իւրլինէն հրատարակութեան ինդրանօք : Ուստի և մենք նոյնութեամբ կը ներկայացնենք ահա մեր արգոյ ընթերցողներուն :